

them the opportunity to discuss the problems and prospects of community development.

Legislation also limits the discussions to the authority of municipality. However, projects submitted by citizens should not be limited to the size of budget funds that can be allocated to support public initiatives, since it negatively affects the creativity and activity of citizens and their participation in local politics.

The form of consultation creates more opportunities for the participation of various public associations and organizations, rather than ordinary citizens, which transform participatory budgeting into the grant competition. This tendency hinders the discussion of residents about the priorities of municipal development and leads exclusively to competition between the projects for the allocated funds (and in the long term - to the confrontation between the communities). Such a situation does not contribute to the development of municipality, the activity of citizens and the rational allocation of budget funds.

The authorities and residents of the municipality should give a common answer to the question: to whom and why should participatory budgeting serve? The procedural rules for discussing budget initiatives depend to a large extent on the answer to this question.

Keywords: participatory budgeting, local government, consultation, constitution.

УДК 321.01+340.1

О. В. КУКУРУЗ

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ І ПРАВА

Визначено два напрями дослідження взаємодії політики і права – теоретичний і практичний. Для об'єктивного вивчення взаємодії політики і права запропоновано деякі правила: визначати однакові або схожі аспекти двох явищ, які планується дослідити (форму, зміст, процес); обирати підхід, який

© КУКУРУЗ Оксана Володимирівна – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

становитиме основу дослідження (ціннісний, комунікативний, інституціональний, процесуальний, функціональний тощо). Рекомендується використовувати класифікації наукових концепцій, які допомагають обрати близькі за сутністю концепції політики і права.

Ключові слова: політика, право, взаємодія, теоретична взаємодія, практична взаємодія, соціокультурна взаємодія.

Кукуруз О. В. К проблеме исследования взаимодействия политики и права

Определены два направления исследования взаимодействия политики и права – теоретическое и практическое. Для объективного изучения взаимодействия политики и права предложены некие правила: определять одинаковые или похожие аспекты двух явлений, которые планируется исследовать (форму, содержание, процесс); избирать подход, составляющий основу исследования (ценностный, коммуникативный, институциональный, процессуальный, функциональный и т.д.). Рекомендуется использовать классификации научных концепций, которые помогают выбрать близкие по своей сущности концепции политики и права.

Ключевые слова: политика, право, взаимодействие, теоретическое взаимодействие, практическое взаимодействие, социокультурное взаимодействие.

Kukuruz Oksana. To the problem of researching the interaction of policy and law

Two directions of researching of the interaction of policy and law – the theoretical and practical are defined in the article. Some rules are proposed for an objective study of the interaction of policy and law, in particular: the same or similar aspects of the two phenomena that are planned to be researched (form, content, process) must be determined; choose the approach that will be the basis of research (value, communicative, institutional, procedural, functional, etc.). To this end, the author recommends the use of classifications of scientific concepts, which help to choose the concepts of policy and law close by the essence.

Keywords: policy, politics, law, interaction, theoretical interaction, practical interaction, socio-cultural interaction.

Політика і право мають важливе значення для розвитку будь-якого сучасного суспільства, оскільки володіють засобами для ре-

гулювання більшості відносин, які існують чи виникають у ньому. В українській науковій і навчальній літературі часто обґрунтовується необхідність домінування права над політикою або навпаки – політики над правом. Поза увагою дослідників залишаються умови, за яких може функціонувати певна модель взаємозв'язку цих підсистем. Насправді, вони є різними за умов тоталітарного, авторитарного та демократичного режимів і мають свої особливості в період трансформацій. За умов, коли відбувається пошук нових правил, що встановлюють характер відносин у суспільстві, взаємодія політики і права на практиці повинна ґрунтуватися на об'єктивних знаннях про сутність цих двох найважливіших регуляторів.

Комплексного розгляду теоретико-методологічних основ проблеми взаємодії політики і права в сучасній українській науковій літературі досі не існує. Втім, важливі акценти щодо дослідження даної проблеми містяться в публікаціях українських науковців, зокрема, А. Колодій, І. Кресіної, А. Сотник; білоруського – Н. Антанович; російського – О. Гришнвої. Термін «взаємодія» часто вживається у назвах статей, але у тексті рідко зазначається розуміння дослідником його змісту. Метою цієї статті є визначити теоретичні засади для дослідження взаємодії політики і права. Завдання полягають у виявленні напрямів взаємодії політики і права; у наведенні найпоширеніших визначень понять «політика», «право», «взаємодія»; в окресленні правил дослідження взаємодії політики і права.

Про взаємодію таких двох явищ суспільного життя, найважливіших регуляторів суспільних відносин, як політика і право, згадується у навчальній літературі, але, як правило, лише в кількох абзацах. Йдеться про функціональне призначення цих сфер суспільного життя і про наявність їх взаємовпливу. Ґрунтовніше дана проблема пояснюється українським науковцем А. Колодій. Вона зазначає, що розгляд взаємодії політики з іншими підсистемами суспільства, їх взаємовплив та взаємообумовленість залежить від прийнятої парадигми аналізу. Зокрема, йдеться про два типи взаємозв'язку однієї сфери з іншими: причинно-наслідкового і функціонального. А. Колодій називає два підходи до розуміння взаємодії сфер суспільного життя: моністичний і плюралістичний. В межах першого підходу автори намагаються довести однобічну

залежність політики від економіки чи культури, моралі чи права. В межах другого усі сфери суспільства визнаються важливими і взаємодіють рівноправно. Хоча не виключається, що на певних етапах суспільного розвитку та або інша з них може набувати вирішального значення¹.

Українські науковці І. Кресіна, А. Сотник зазначають, що з другої половини ХХ століття формується нова теорія і методологія пізнання, яка виходить із необхідності визнання взаємозалежності всіх сфер суспільного розвитку – економіки, права, культури, політики. Характер, сутність і закономірності взаємодії політичних і правових явищ, на їх думку, повинні стати предметом нової дисципліни – правової політології². У науковій літературі також можна зустріти інші назви дисципліни, в межах якої пропонується розглядати взаємодію політики і права. Це, зокрема, політологія права, юридична політологія, політика права. Однак, на сьогодні в Україні ще немає відповідних навчальних посібників.

Деякі аспекти проблеми взаємодії політики і права розкриваються в наукових публікаціях. Зокрема, білоруський науковець Н. Антанович звертає увагу, що така актуальна тема як взаємодія політики і права, зазвичай, виступає «актором другого плану», фоном для розгляду або питань правового регулювання або питань протікання політичного процесу. На думку науковця, в літературі недостатньо досліджені емпірично вивірені механізми і процедури взаємодії цих суттєвих регулятивних сфер соціального життя. Виявлення механізмів взаємодії політики і права Н. Антанович пропонує розпочинати з розгляду сутнісних характеристик кожного з феноменів. «Право регулює суспільні відносини в найрізноманітніших сферах людської діяльності, найрізноманітніших суб'єктах права, за різноманітними фактичними основами. Політика виступає як організаційна і регулятивно-контрольна сфера суспільства, що обумовлено такими її властивостями як універсальність, всеохоплюючий характер, інклюзивність (включеність у всі сфери), здатність впливати майже на будь-які сторони життя»³. Науковець відзначає, що для дослідження взаємозв'язку політики і права важливим фактом є те, що сучасне розуміння демократії, виділення

ознак демократичного політичного режиму майже повністю співпадає з ознаками правової держави.

Російський науковець О. Гришнова пропонує проблему взаємодії політики і права розділити на дві частини – повсякденну взаємодію/взаємовплив і суто теоретичну. Вона відзначає, що першій присвячено багато наукових і публіцистичних праць, а «теоретико-методологічне опрацювання такої взаємодії є, швидше за все, ексклюзивним винятком». У повсякденно-прикладному співвідношенні політики і права вчений відзначає тенденцію до підтримки політичної кон'юнктури. О. Гришнова подає характеристику співвідношення політики і права в радянській і пострадянській періоди і відзначає, що воно змінюється. В теоретичному аспекті таке співвідношення багато в чому залежить від того, як трактується право – вважає вчений. На її думку, із двох основних концепцій праворозуміння – позитивістської і природно-правової, – тісна і продуктивна взаємодія політики і права може бути лише в межах першої концепції. «Зрозуміла соціуму політика, ретельно підготовлені закони, справедливе право і активна поведінка громадянина – ось ці необхідні складові, які в діалектичній єдності можуть забезпечити необхідний результат у взаємодії політики і права»⁴.

Загалом термін «право» має безліч визначень, що розкриває його найрізноманітніші аспекти. З одного боку, це може сприяти глибокому дослідженню процесів, у яких воно задіяне, а з іншого – може ускладнити пошук об'єктивного знання через різні, інколи навіть суперечливі, тлумачення права. Результат дослідження значною мірою буде залежати від дослідника, розуміння ним цього явища і вміння правильно визначити теоретико-методологічну основу для дослідження. Зважаючи на потребу досліджувати не одне явище, а розглядати його у взаємодії з іншим, логічно з'ясувати, які саме прояви двох явищ можуть взаємодіяти між собою. Наприклад, у наведеному вище твердженні О. Гришнкової, що взаємодія політики і права можлива лише у межах позитивістської концепції праворозуміння, не вказано концепцію розуміння політики, яку варто залучати для такого аналізу, оскільки політика також має безліч визначень. Відтак до уваги візьмемо наукові підходи, які певною мірою систематизують наявні в науковій літературі визначення. Розглянемо деякі з них.

Російські вчені В. Пугачов і О. Соловйов виділяють три групи визначень політики – соціологічні, субстанційні і науково-сконструйовані. У межах першої групи політика характеризується через інші суспільні явища – економіку, соціальну стратифікацію, право, мораль, культуру, релігію. Серед соціологічних трактувань виокремлюють: економічні визначення політики (надбудова над економічною основою, концентрований вираз економіки, її потреб й інтересів); стратифікаційні (соціальні) (конкуренція певних суспільних груп: класів і націй (марксизм) чи зацікавлених груп – за реалізацію своїх інтересів за допомогою влади (А. Бентлі, Д. Трумент та ін.); правові (політика, держава вважаються похідними від права і, перш за все, від природних прав людини, які лежать у основі публічного права, законів і діяльності держави); етичні (нормативні) (діяльність, спрямована на досягнення загального блага, що включає такі цінності як справедливість, мир, свобода та ін.). У другій групі визначення зорієнтовані на розкриття першооснови, із якої складається політика. Серед них виділяють: владу (політика – це дії, спрямовані на владу: її отримання, утримання і використання); інститути (політика характеризується через організації, інститути, в яких втілюється і матеріалізується влада, і перш за все через найважливіший інститут – державу); природу людини (політика – форма цивілізованого спілкування людей на основі права, спосіб колективного існування людини) та ін. До третьої групи віднесено визначення: діяльнісні (процес підготовки, прийняття і практичної реалізації обов’язкових для всього суспільства рішень); телеологічні (діяльність задля ефективного досягнення колективних цілей); системні (відносно самостійна система, складний соціальний організм, цілісність, відмежована від навколишнього середовища – інших сфер суспільства – і така, що перебуває з ним у безперервній взаємодії⁵.

Український вчений А. Колодій наводить підходи, які акцентують увагу на певному аспекті політики: комунікативний (досконала форма спілкування заради впорядкованого життя); директивний (боротьба за владу і ремесло володарювання); функціональний (прийняття рішень щодо розподілу цінностей); інституціональний (інституціоналізована форма відносин особи, суспільства і органів влади); процесуальний (управлінська (регуля-

тивна) діяльність); нормативний (визначення суспільних цілей і методів їх досягнення); технологічний (засіб маніпулювання людьми і використання їх у власних цілях)⁶.

Український вчений В. Горбатенко зазначає, що в англomовних країнах для позначення різних аспектів політики використовують три терміни: «*polity*» – форма політики, тобто її організаційна структура, інститути, які надають їй стійкості, стабільності й здатності регулювати політичну поведінку людей (державна, партій, групи інтересів, закони, політичні та правові норми); «*policy*» – зміст політики, втілений у її цілях і цінностях, у проблемах, які вона вирішує, в мотивах і механізмах винесення політичних рішень; «*politics*» – політичний процес, який відображає складний, багатосуб'єктний і конфліктний характер політичної діяльності, відносин різних соціальних груп, організацій та індивідів⁷. Відтак, термін «політика» може, зокрема, означати і політичну програму, і цілеспрямовану діяльність політичних суб'єктів у певній сфері («*policy*») і боротьбу за владу, вміння маневрувати в ситуації володіння владою («*politics*»). Що стосується англomовного відповідника терміна «право» – «*law*», то тут ситуація інша. Термін «*law*» може означати і «право», і «закон». Для адекватного перекладу праць, де вживаються терміни «політика» і «право», важливим є контекст, який допомагає зрозуміти про яке явище чи тип розуміння цих явищ йдеться.

Російський науковець В. Лапасаєва типи праворозуміння вважає теоретико-методологічними інструментами дослідження права, бо в кожній класифікації є свій критерій, що обирається з огляду на предмет і метод дослідження. Для прикладу вона наводить класифікації В. Нерсесянца, розроблені для філософії права і загальної теорії права. Для філософії права він виділив три типи праворозуміння: легістський, природно-правовий і лібертарно-юридичний. В основі класифікації – співвідношення сутності і явища в праві. Критерієм для класифікації типів праворозуміння в межах загальної теорії права В. Нерсесянц обрав тип взаємовідношення між правом і державою. Він виділив два основних типи праворозуміння – юридичний (від слова «*ius*», тобто право), для якого визначальною основою у зв'язку «право – держава» є право, і легістський (від «*lex*»

— закон), який пріоритет віддає державній основі⁸. Останній наведений критерій відповідає певному розвитку суспільства або точніше певному політичному режиму. Що стосується сучасних демократичних суспільств, то у взаємовідношенні з правом значення буде мати не лише держава, а й громадянське суспільство. Однак це вже будуть зовсім інші критерії і типи.

Український науковець М. Козюбра наводить класифікацію на основі юридико-світоглядного критерію, який акцентує увагу на тому, що є вихідним у розумінні права – наддержавно-природне, державне чи реально-життєве. Це відповідно три найпоширеніші типи праворозуміння: природно-правовий (юснатуралістичний); юридико-позитивістський (нормативістський); соціологічний. У першому типі основний акцент зроблено на праві як духовному феномені, на ідеалах справедливості, індивідуальної свободи, рівності, невідчужуваних правах людини та інших гуманістичних цінностях, тобто на відправних світоглядних засадах права, без яких воно просто немислиме. У другому типі увагу зосереджено на авторитетно встановлюваних нормативно-інституціональних аспектах права, без яких такі його властивості, як визначеність, передбачуваність, упорядкованість, гарантованість, стабільність тощо, недосяжні. У третьому типі акцент перенесено з абстрактних ідеалів і нормативно-правових текстів у площину конкретного, динамічного функціонування права, його дії в реальному житті, насамперед у правовідносинах та юридичних рішеннях, без чого ідеали і юридичні тексти перетворюються на декларації, які не мають прямого відношення до права⁹. В українській науковій літературі можна зустріти дещо інші назви наведених підходів, з авторськими акцентами на природному чи позитивному праві. Водночас, з метою подолання поляризації цих підходів, у юридичній науці обговорюється можливість створення «синтетичного» праворозуміння, інтегрального погляду на право. На думку українського науковця І. Тімуш, «центральною ланкою такої концептуалізації праворозуміння доцільно визнати ідею, згідно якої природа права полягає не в його напередзаданості в організації самої дійсності чи осмислюючого її людського розуму, а у постійному його «самостворенні» в процесі інтерактивності його суб'єктів»¹⁰.

Для того, щоб зрозуміти якою може бути взаємодія політики і права, необхідно також з'ясувати наукові підходи до розуміння терміну «взаємодія». Останній вважається одним із ключових принципів опису і пояснень явищ, що формує парадигму побудови наукових теорій і наукової картини світу і має фундаментальне значення для наукового пізнання. Термін «взаємодія» визначається як «філософська категорія, яка відображає особливий тип відношення між об'єктами, при якому кожний з об'єктів діє (впливає) на інші об'єкти, приводячи до їх зміни, і водночас зазнає дії (впливу) з боку кожного з цих об'єктів, що, в свою чергу, зумовлює зміну його стану»¹¹.

З терміном «взаємодія» у кожній науці вживається прикметник, який вказує на те, про який саме аспект взаємодії йдеться. Наприклад, у політології – це політична взаємодія; у державному управлінні – управлінська; у соціології – соціальна, соціокультурна. Співставлення визначень цих понять показує, що у більшості з них йдеться про міжсуб'єктну взаємодію (індивідів, колективних суб'єктів), зокрема, про суб'єктів взаємодії, мету взаємодії, а також про процес діяльності (політичної, управлінської, соціальної). Про взаємодію об'єктів йдеться лише у філософському визначенні цієї категорії.

Термін «взаємодія» зустрічається у багатьох теоріях, але трактується по-різному, бо акцентує увагу на її різних аспектах. Польський соціолог П. Штомпка наводить чотири теорії взаємодії: біхевіористську, теорію обміну чи теорію раціонального вибору, символічного інтераціоналізму, драматургічну¹². Взаємодію називають найважливішим феноменом соціального життя. Російсько-американський соціолог П. Сорокін звернув увагу на культурно-ціннісно-смыслову опосередкованість як неодмінну умову і головний компонент соціальної взаємодії. Відтак вчений віддає перевагу словосполученню «соціокультурна взаємодія». П. Сорокіна називають видатним представником інтегралістської соціології, бо він «пропонує вивчати суспільство, його явища з урахуванням об'єктивності соціокультурних систем, їхніх вертикальних і горизонтальних вимірів, а також флуктуацій (коливань від оптимальної величини), з одного боку, та активності суб'єктивного чинника, яка репрезентується ціннісним світом і діями людей».

На основі досліджень П. Сорокіна в українській навчальній літературі наведено визначення соціокультурної взаємодії як динамічної послідовності взаємно орієнтованих дій суб'єктів, які здійснюються на підставі прийнятих значень, цінностей і норм. Структуру соціокультурної взаємодії подано як сукупність трьох компонентів: 1) людей, що мислять, діють та реагують і є суб'єктами взаємодії; 2) значень, цінностей та норм, завдяки яким індивіди взаємодіють, усвідомлюючи їх і обмінюючись ними; 3) відкритих дій та матеріальних артефактів як рушіїв чи провідників, завдяки яким об'єктивуються і соціалізуються нематеріальні значення, цінності та норми¹³.

Проаналізувавши сучасну наукову і навчальну літературу, де йдеться про взаємодію політики і права, можна стверджувати, що є два напрями, у яких вони взаємодіють – теоретичний і практичний. Перший напрям – взаємодія сутностей політики і права (концепції політики і концепції права, що впливають одні на одних). Другий напрям – взаємодія цих явищ у конкретних процесах на практиці.

Для об'єктивного вивчення взаємодії політики і права необхідно дотримуватись певних правил. Спочатку варто визначити однакові або схожі аспекти двох явищ, які планується дослідити – форму, зміст, процес тощо. Потім – обрати підхід, який буде покладено в основу дослідження – ціннісний, комунікативний, інституціональний, процесуальний, функціональний тощо. Адже методологічно невиправдано аналізувати, порівнювати політику як боротьбу за владу (процес) з ціннісним визначеннями права як ідеалу справедливості чи, навпаки, політику як мистецтво управління суспільними справами з позитивним правом.

Обрати близькі за сутністю концепції політики і права допомагають класифікації наукових концепцій, але до уваги необхідно брати сутність типів розуміння, а не їх назви. Як видно з вищенаведених класифікацій, однакові назви не завжди означають однакові за змістом підходи. І навпаки, у підходах з різними назвами можуть міститися акценти на одному і тому ж аспекті політики і права. Наприклад, наведені соціологічні визначення політики і соціологічний тип праворозуміння містять різні акценти, а аксіологічний підхід до розуміння політики буде співставним з природно-правовим

типом праворозуміння, в якому також йдеться про цінності. Для дослідження практичної взаємодії політики і права можна скористатися структурою соціокультурної взаємодії П. Сорокіна. Відповідно аналізувати варто: суб'єктів, завдяки яким відбувається така взаємодія; їх ціннісні установки, в тому числі розуміння ними сутності політики і права; об'єкти чи дії цих суб'єктів, які зумовлюють їх взаємодію.

1. *Колодій А.* Політика і наука про неї. URL: <http://political-studies.com/?p=1561> (дата звернення: 10.01.2018). 2. *Кресіна І. О., Сотник А. Л.* Правова політологія: проблеми наукової інституціоналізації // *Правова держава*. 2014. Випуск 25. С. 293, 303. 3. *Антанович Н. А.* Политика и право: проблемы взаимодействия в современном обществе // *Новейшая история (1991 – 2006 гг.): государство, общество, личность: материалы научно-теорет. конф. (г. Минск, 29 сент. 2006 г.)*. Минск: Наука, 2006. URL: <http://www.law.bsu.by/pub/11/ant5.pdf> (15.01.18). 4. *Гришнова Е. Е.* Политика и право: вектор взаимодействия // *Теория и практика общественного развития*. 2010. № 3. URL: <http://teoria-practica.ru/index.php/3-2010/228-politologia/540-1> (17.01.18). 5. *Пугачев В., Соловьев А.* Введение в политологию. Изд. третье, перераб. и доп. Москва: Аспект пресс, 2000. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Pugach/01.php (дата звернення: 20.01.2018). 6. *Колодій А.* Цит. праця. 7. *Горбатенко В. П.* Політика як соціальне явище // *Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка*. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. С. 28. 8. *Лапаева В. В.* Типы правопонимания: правовая теория и практика: монография. Москва: Российская академия правосудия, 2012. С. 29 – 31. 9. *Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри*. Київ: Ваіте, 2015. С. 38 – 39. 10. *Тімуш І. С.* Інтегральний погляд на право: монографія. Київ: Атіка, 2009. С. 264. 11. *Взаємодія* // *Філософський енциклопедичний словник / ред. колегія: В. І. Шинкарук (голова)*. Київ: Абрис, 2002. С. 77 – 78. 12. *Штомпка П.* Социология. Анализ современного общества / пер. с польск. С. М. Червонной. Москва: Логос, 2005. С. 73 – 83. 13. *Ручка А.* Інтегралістська соціологія Пітирима Сорокіна / *Соціологічна теорія: традиції та сучасність: навчальний посібник / за ред. А. Ручки*. Київ, 2007. С. 128 – 129.

Kukuruz Oksana. To the problem of researching the interaction of policy and law

Policy and law are important for the development of any modern society, since they have the means to regulate most of the relations that exist or arise in it. Their interaction in practice should be based on objective knowledge of the essence of these two most important regulators. The term «interaction» is often used in the titles of articles, but the texts rarely contain the understanding of the researcher of its content. Therefore, the concepts of «policy», «law» and «interaction» are consideration in this article.

In general, the terms «policy» and «law» have many definitions that reveal their various aspects. In addition, English terms such as «policy» and «politics» translate to Ukrainian language one term – «політика», and English term «law» – «право» and «закон». Different, sometimes even contradictory, interpretations of policy/politics and law may complicate the search for objective knowledge. The result of the researching largely depends on the researcher, his understanding of these phenomena and the ability to correctly identify the theoretical and methodological basis for the research. In view of the need to study not one phenomenon, but to consider it in interaction with another, it is logical to find out what the aspects of the two phenomena may interact with each other.

There are defined two directions of researching of the interaction of policy and law – the theoretical and practical. The first direction is the interaction of the essence of policy and law (concepts of policy and concepts of law influence one to one). The second direction is the interaction of these phenomena in concrete processes in practice. Some rules are proposed for an objective study of the interaction of policy and law, in particular: the same or similar aspects of the two phenomena that are planned to be researched (form, content, process) must be determined; choose the approach that will be the basis of research (value, communicative, institutional, procedural, functional, etc.). In the author's opinion, it is methodologically incorrect to compare politics as a struggle for power (process) with value definitions of law as an ideal of justice, or vice versa, policy as the art of managing public affairs with a positive law. Similar concepts of policy and law can be selected using the classifications of scientific concepts.

The author recommends taking into account the essence of the types of understanding, and not their names. Same names of types of understanding do not always mean the same content approaches, and vice versa, approaches with different names may contain emphasis on the same aspect of policy and law. For example, a socio-

logical approach to policy definition and a sociological type of law understanding contain different emphases, and the axiological approach to policy definition will be in line with the natural legal type of law understanding, because it refers to values. To researching the practical interaction between policy and law, the author suggests using the structure of socio-cultural interaction P. Sorokin. According to it, need analyzing: the subjects through which such interaction occurs; their value systems, including understanding of the essence of policy and law; objects or actions of these subjects, which determine their interaction.

Keywords: policy, politics, law, interaction, theoretical interaction, practical interaction, socio-cultural interaction.

УДК 329.73

Б. А. ФІЛАТОВ

ПАТРІОТИЗМ ЯК ЧИННИК КРИЗОВОГО ПОЛІТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СТАЛОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Вивчається значення політичного патріотизму як чинника подолання криз та політичної поведінки в умовах сталої демократії. Розглядаються прояви політичного патріотизму як імпульсу представництва політичних інтересів та ухвалення антикризових політичних рішень. Вивчається потенціал політичного патріотизму як чинника обмеження надмірного радикалізму у висуванні політичних вимог. Розкривається значення специфіки розв'язання політичних криз в умовах сталих демократій для сучасної України.

Ключові слова: політична криза, стала демократія, політичний радикалізм, політичні вимоги, політичний патріотизм.

Филатов Б. А. Патриотизм как фактор кризисного политического управления в условиях устойчивой демократии

Изучается значение политического патриотизма как фактора преодоления кризисов и политического поведения в условиях устойчивой демократии. Рассматриваются проявления политического патриотизма как импульса

© ФІЛАТОВ Борис Альбертович – кандидат юридичних наук, заслужений журналіст України, член Опікунської ради Європейської асоціації українців